

ÖMER YILMAZ

Tasavvuf Bize Ne Söyler?

Nehir Söyleşi

SÜFİ
KİTAP

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	7
ÖNSÖZ	11
GİRİŞ	15
I-TASAVVUF ve DİN	31
Tasavvuf Kelimesinin Kökeni, Tasavvufun Doğuş Sebepleri	31
Tasavvufun Menşei.....	39
Tasavvufun İslâmî İlimler Arasındaki Yeri	59
Din-Şiddet İlişkisi-Selefi ve Radikal Akımlar	66
II- TASAVVUF ve İNSAN	75
Kimlik ve Kişilik	75
Modern İnsan ve Tasavvuf	83
Zühd-Dünya İlişkisi.....	92
Tasavvuf Kültüründe Kadın ve Evlilik	110
III- TASAVVUF ve AHLÂK.....	123
İnsanî Değerlerle Ahlâkî Değerlerin Örtüşmesi	123
Tasavvufun Temel Kavramları (Tahalluk)	135
Ahîlik, İş ve Meslek Ahlâkı.....	151
Çevre Sorununun Arkasında Yatan İnsan Kaynaklı Hâl ve Tutumlara Kısa Bir Bakış	167
IV- TASAVVUF ve FELSEFE	173
İbnü'l-Arabî ve Vahdet-i Vücûd	182
Tasavvuf-Akıl İlişkisi	189
Fenâ ve Bekâ.....	198
Nûr-ı Muhammedî.....	201

V- TASAVVUF ve SOSYAL HAYAT	207
Tasavvuf, Tarikat ve Tekkelerin Türk Toplumundaki Tesir ve Tezâhürleri	209
Evliyâ İnancının Dînî ve Sosyo-Kültürel Hayata Yansımaları.....	215
Tarikatların İslâmlaşma Sürecine Katkıları.....	225
Sûfî Geleneğin Birlikte Yaşama Etkileri.....	231
VI- TASAVVUF ve TENKÎT	239
Tasavvufa Yöneltilen Eleştirilere Genel Bakış.....	239
Tasavvufa Kendi İçinden Yöneltilen Eleştiriler	245
Tasavvufa Dıştan Yöneltilen Eleştiriler	248
İbnü'l-Arabî Tenkitçiliği ve Tekfirciliği	311
VII- TASAVVUF ve TARÎKAT	319
Tarikat ve Tekkelerin Sosyal Fonksiyonları	323
Tasavvuf/Tekke ve Sanat	326
Geleneksel Tarikatlar ve Günümüz Cemâatleri	338
Tekke ve Zâviyelerin Kapatılması, Tarikatların Yasaklanması.....	345
SONSÖZ.....	355
YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	363

SUNUŞ

Eseri sunarken Zâhir ve Bâtın, Evvel ve Âhir olan Allâh’a hamd, Allâh’a ve âhiret gününe kavuşmayı umanlar için güzel örnekler taşıyan Resûl’ü’ne salât ü selâm olsun. Bezm-i Âlem Vâlide Sultan’ın mühründe taşıdığı “*Muhabbetten Muhammed oldu hâsıl/Muhammedsiz muhabbetten ne hâsıl?/Zuhûrundan bezm-i âlem oldu vâsıl*” dizele-riyle söyleşimizin içeriğini yansıtacak bazı ipuçları vermekten iftihâr ediyorum.

Tasavvuf Bize Ne Söyler? isimli bu çalışma, hocam Prof. Dr. Ömer YILMAZ ile Mart-Haziran 2020 tarihleri arasında bir araya gelerek icra ettiğimiz röportajlardan, son aylarda Covid-19 nedeniyle internet görüşmeleri ile devam ettirdiğimiz yazışmalardan, süreli yayınlar ile eserlerine yapılan atıflardan meydana gelmiştir. Söyleşimizin kitaplaşma sürecinde, konu bütünlüğünü korumak, metnin akıcılığını sağlamak nedeniyle yazışma ve alıntılarda yer yer ekleme ve çıkarmalar yapılarak bazı tasarruflara gidilmiştir.

Bilgiye erişimin kolaylaştığı bu çağda tasavvuf; sıhhatinden emin olunamayan, birçoğu zannî mâlûmâta dayanan, sosyal medya üzerinden hakkında ilmî eser okumamış kişilerin spekülâtif, aforizmatik dezenformasyonlarıyla nevzuhûr, birçoğu mesnetsiz haber-

lere, söylemlere, kişilere mâruz kalmaktadır. Bu çalışma bir söyleşi metni olmasına rağmen Ömer Yılmaz Hoca cevaplarını delilleriyle açıklamaya özen göstermiş ve daha verimli bir metnin oluşmasına olanak sağlamıştır. Yine hadîs ilminde olduğu gibi “tahammül’l-ilim” (bilgi elde etme) yöntemi olarak kabul görmüş “Kırâat ale’s-şeyh” usûlü, yani talebelerin öğrendiklerini hocalarına arz etmek sûretiyle onay aldıkları bir yöntemle mevsûk hale getirilmeye çalışılmıştır.

Elinizdeki bu eser “Tasavvuf ve Din”, “Tasavvuf ve İnsan”, “Tasavvuf ve Ahlâk”, “Tasavvuf ve Felsefe”, “Tasavvuf ve Sosyal Hayat”, “Tasavvuf ve Tenkit”, “Tasavvuf ve Tarikat” olmak üzere yedi ana başlıktan meydana gelmiştir.

Söyleşide “Giriş” ana başlığı altında içinde bulunduğumuz dünyanın genel bir panoraması, özellikle modernizm-postmodernizm ve sekülerizm sorgulanmış, buradan hareketle günümüz insanının tasavvufa duyduğu ihtiyaca genel bir çerçeve çizilmiştir.

İlk bölümde “Tasavvuf ve Din” başlığı altında tasavvufun doğuşu ve tanımlarından hareketle dinden ayrı tutulamayacağı, köküne bağlı ezoterik bir yaşamın usullerinden ve maksatlarından koparılamayacağı, bunun yanı sıra egzoterik ve ezoterik düşüncede tasavvuf ile diğer İslâmî ilimlerle arasındaki ilişkiler ele alınmış, radikal gruplardan hareketle din-şiddet ilişkisine değinilmiş, tasavvufun bunları ıslah edebilmedeki rolü üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde; “Tasavvuf ve İnsan” başlığı altında geçmişten günümüze doğru modern insanın yaşamında karşılaştığı meselelerde tasavvufun rolü sorgulanmıştır. Kimlik-kişilik oluşumu ve dinin bundaki rolü, insanın dünyaya karşı tavrı, kadın ve evlilik konusu tasavvufî bakış açısına göre bazı örneklerle açıklanmıştır.

Üçüncü bölümde “Tasavvuf ve Ahlâk” başlığı altında insânî değerlerle ahlâkî değerlerin örtüşmesi üzerinde durulmuş, sûfilerin edeb, çalışma ahlâkî ve genel ahlâka dair insanın inşâsında önem arz eden “tahalluk” kavramları ele alınmıştır. Yine bu bölümde

Ahîlik, iş ve meslek ahlâkı incelenmiş, evre sorununun arkasında yatan insan kaynaklı davranışlara değinilmiş, bu bağlamda sũfilerin hayvanlara, bitkilere ve çevreye bakışı “panbiozm” (tũmcanlılık) dũřũncesiyle serdedilmiştir.

Dördũncũ bũlũmde “Tasavvuf ve Felsefe” başlığı altında teoriye de taşınan sũfilerin epistemolojik ve ontolojik dayanaklarına yer verilmiş, özellikle İbnũ’l-Arabĩ ve onun “vahdet-i vũcũd” dũřũncesi ele alınmıştır. Yine “akıl”, “fenâ-bekâ” ve “Nũr-i Muhammedĩ” grũřleri üzerinde durulmuştur.

Beşinci bũlũmde “Tasavvuf ve Sosyal Hayat” başlığı altında tasavvufun kurumsallaşmış hali tekkelerin toplum üzerindeki etkileri, evliyâ inancının sosyo-kũltũrel hayata yansımaları, tarikatların İşlâmlaşma sũrecindeki etkileri ve sũfi geleneğin birlikte yaşama katkısı hakkında bilgi verilmiştir.

Altıncı bũlũmde “Tasavvuf ve Tenkit” başlığı altında diğer bũlũmlerde de yer yer bahsi geçen tartışmaların, ithamların, haklı-haksız eleştirilerin genel bir değerlendirmesi yapılmıştır. Tasavvufa içten ve dıştan yöneltilen eleştirilerin yanı sıra şeyh, râbita, teber-rũk, kutsiyyet, ricâlũ’l-gayb ve pasifist tutumlar gibi gũncellięini koruyan bazı konulara farklı bir zâviyeden yaklaşılmıştır. Gũnũmũz akademisyen ve yazarları tarafından dıştan yöneltilen eleştiriler muhtevâ ve argũmanlarıyla birlikte analiz edilmiştir. Bunun yanı sıra özellikle her çağda üzerinde durulan İbnũ’l-Arabĩ tenkitiliği ve tekfirciliğine dair bakış açıları sunulmuştur.

Yedinci bũlũmde “Tasavvuf ve Tarikat” başlığı altında tarikatların tasavvuf tarihindeki yeri, tarikat ve tekkelerin sosyal fonksiyonları, tekke ve sanat, tekke ve edebiyat, tekke ve mũsikĩ konuları ele alınmış, nihâyet tarikatların yasaklanması ve tekkelerin kapatılması üzerinde durulmuştur. Çalışmanın sonuç kısmında okuyucuya bazı tavsiye ve tekliflerde bulunulmuştur.

Sunuş yazısını tamamlarken özellikle belirtmeliyim ki Prof. Dr. Ömer YILMAZ’ın nlũ tasavvuf uzmanı Annemarie Schimmel’in

(ö. 2003) sohbetlerine katılması, onunla yakinen tanışıp düşünce dünyasına vâkıf olması çalışmaya ayrı bir özgünlük katmıştır. Yine yazarın uzun yıllar Almanya'da kalıp tahsilinin bir kısmını burada ikmâl etmesi, *Alman Mistik Düşüncesi* üzerine çalışmalarda bulunması, Tasavvuf ile Hristiyan Mistisizmini karşılaştırmasında kendisine yetkinlik kazandırmıştır.

Ülkemizde son aylarda gittikçe ivme kazanan, görsel, yazılı ve sosyal medyada olumlu/olumsuz yorumlarla, kimi istismarcılar bahane edilerek özdeşleştirilen tasavvuf ve kurumlarıyla ilgili magazin kültürü ve popülist yaklaşımlardan uzak durarak işin uzmanı bir akademisyenin bu konuda söyleyecekleri hepimiz için önem arz etmektedir. Geniş perspektif ve farklı bir üslupla kaleme alınan bu eserin yararlı olması en büyük temennimizdir.

Mustafa Salih EDİS

Ankara 2020

ÖNSÖZ

Efendim, merhûm Bursalı Süleyman Çelebi (ö. 825/1422) meşhur eseri *Vesîletü'n-Necât*'a “Allah adın zikredelim evvelâ / Vâcib oldur cümle işte her kula” diye başlar. Biz de Hazret'e uyup söze *Bismillâh* ile başlayalım. Diyalog tarzında vücut bulmuş bu eserdeki düşüncelerin bir kısmı başka mütefekkiirlere aittir. Ancak biz, başkaları tarafından dile getirilen, bizim de büyük oranda onayladığımız bu fikirleri sizlerle paylaşmak istedik. Nitekim ileri okumalar kabilinden yararlandığımız bu kaynakların bazıları eserin sonunda zikredilmiştir. Zîrâ sıkça söylenildiği gibi şu ana kadar gök kubbe altında söylenmemiş hiçbir söz yoktur. Ancak bunlar yeniden yorumlanmalıdır. Mevlânâ: “*Düne ait ne varsa dünde kaldı cancağzım / Bugün yeni bir gündür yeni şeyler söylemek lazım*” (Mesnevî, V/2556) derken buna işâret etse gerektir.

Çalışmamızın esasını teşkil eden tasavvuf erbabının bir kısmı sınır boyunu takviye eden birer emniyet gücü, boş arazileri imara açan çiftçilerdir. Yine sûfîlerin bir kısmı, zanaatkâr/sanatkâr, bir kısmı medreselerde müderris, orduda asker, devlet erkinde ihtiyaç duyulduğunda göreve tâlip yöneticilerdir. Onların azımsanmayacak

bir bölümü ya edip, şâir, mûsikîşinâs, ya da en azından ağzından duâyı eksik etmeyen edepli, ahlâklı kişilerdir.

Ne yazık ki günümüzde insanlık bireysel, toplumsal ve küresel ölçekte pek çok sorun ile karşı karşıyadır. Çağımızın en büyük sorunlarından biri Nakib el-Attas'ın ifadesiyle “Edep ve otorite kaybıdır”. Kanaatimizce tasavvufun hem teoride hem de pratikte günümüz insanına yani bizlere söyleyeceği pek çok şey vardır. O halde temel tezimiz şudur: Tasavvuf bunca hatâ ve sevâbına, mün-tesiplerinin yanlışlarına rağmen yine de geline aşamada 21. Yüzyıl insanının ahlâkî sorunlarına çözüm üretmede, olaylara ve varlığa farklı bir bakış açısı kazandırmada, dînî hayatımızın yeniden düzenlenmesinde yapıcı görev üstlenecek pek çok alternatif çözüm yollarından biridir. Bir başka ifadeyle, tasavvuf günümüz insanına, dolayısıyla din-insan; din-dünya; din-akıl; din-bilim; din-kültür; din-ahlak ilişkilerine söyleyecek bir söze ve onu iletebilecek bir yüze sahiptir.

İnsanoğlu sûfî terminolojide “İbnü'l-vakt”, Hegel'de “Zeitgeist” diye bilinen zamanın rûhunu ve içinde yaşanan çağın mentalitesini de dikkate alarak sorunlara çözüm üretmelidir. “Kelam-Felsefe-Tasavvuf”, buna mümâsil “nazar, burhân ve irfân” boyutuyla yeni bir ahlâk yapılandırılmasına gidilmelidir. Bu üçlü dînî denklemde tasavvufun dışlanması doğru bir davranış olarak görülemez.

Tasavvuf/tarikat/tekke eleştirilmeli midir? Hiç şüphesiz evet... Çünkü eleştiri olmayan yerde sağlıklı fikirler üretilmez. Fikir üreten, ilim ve irfan dünyasına katkı sağlayan herkes belli bir emek dâhilinde iyi iş yapmaktadır. Şüphesiz bununla, üretilen her düşüncenin hatasız olduğunu söylemek istemiyoruz. Ancak itirazımız, eleştiri yapıyorum derken bilerek veya bilmeyerek karşıdakini tahkîr ve terzîl, pejoratif (küçümseyici) bir ameliyeye tabi tutmaya, eleştiri ile dedikoduyu birbirine karıştırıp, insanların kusurunu, açığını arayıp onu ifşâ etmeyedir. Her meslek, meşrep, ilim dalı, kurum ve kuruluşlarda doğru yapanlar olduğu kadar yanlış yapanlar da vardır. İnsanın doğası istismâra, sû-i istimâle müsâittir.

Merhum Hilmi Ziya Ülken'in dediği gibi, dünyada hilekâr ve zalim insanlar bulundukça her ideali ellerinde oyuncak olarak kullanacaklardır. Fransız sosyal bilimci Bourdieu, "Herhangi bir toplumda târihî, mânevî, kültürel değerler ve semboller kişi ve gruplar tarafından ekonomik, siyasal güç ve çıkar için kullanılabilir. İnhirâfî zordur. Bu durumda "ikiyüzlülük ahlâksızlığın ahlâka bir armağanıdır" derken aynı şeyi söylemektedir. Bir de buna yasal boşluk ve yasaklar eklenince bu tür hadiselerin artması mukadderdir. Doğrusu tasavvuf bu istismâra müsâit ilimlerden biridir. Ne var ki, tikel hadiselerden hareketle tümelci/toptancı bir yaklaşım hiçbir zaman insaflı değildir.

Konunun okuyucu tarafından rahat anlaşılabilmesi için çalışmamızda bazen daha yalın bir üslûp tercih ederken, bazen de akademik bir söylemi tercih ettik. Keza sosyal bilimlerde nesnelliğin diğer ilim dallarına nispetle çok fazla gelişmediğinin farkındayız. İmkân ölçüsünde yansız davranmaya gayret edip yeri geldikçe alanımıza dair eleştirel bir tutum sergiledik.

Elinizdeki bu çalışmada yer alan bazı konular tarafımızdan daha önce makale veya kitap bölümü şeklinde yayımlanmıştı. Ancak duygu ve düşüncelerimizi gerek lisans gerekse lisansüstü derslerimiz esnasında, daha sonra gelişen olayları da dikkate alarak yeniden düzenleme ihtiyacı hissettik. Yedi ana bölümde bir röportaj şeklinde konuya vâkıf öğrencimiz Mustafa Salih EDİS'in teklifini kırmayarak, faydalı olabileceğini ümit ettiğimiz bu tür bir eser vücut bulmuş oldu. Bu açıdan kendisine teşekkür ederim. Bu çalışmayı yaparken yakın destek ve teşviklerini gördüğüm Prof. Dr. Mahmud Erol Kılıç beyefendiye teşekkür etmeyi bir borç bilirim. Eseri okuma zahmetinde bulunan genç akademisyen meslektaşlarımızdan Doç. Dr. M. Esad Erkaya, Dr. Ercan Alkan, Dr. Derya Baş ve Dr. M. Şirin Ayış'e, kitabın basımında emeği geçen editör Hande Yıldırım ile Sûfî Kitap çalışanlarına da teşekkürlerimi sunuyorum.

Bu tür nehir söyleşilerde zaman zaman bazı tedâhül ve tekrarların olabileceğini, sohbet esnasında insicamın kaybolacağını ve

sözün uzayacağını şimdiden belirtir sevgili okurlarımızın affını istirham ederim. Samîmî ve şahsî kanâatlerimizle serdettiğimiz görüşlerdeki isâbet/isâbetsizlik payı bendenize aittir. Kendi müktesebâtımızla ileri sürdüğümüz görüşlere katılıp katılmamak ise saygıdeğer okuyucunun takdîridir.

Şüphesiz işin hakîkatini Allah bilir.

Ömer YILMAZ
Ankara, Ekim 2020

GİRİŞ

Modernizm-Postmodernizm ve Sekülerizmin Doğası

Problemin Genel Tespiti

Sayın hocam, müsaade ederseniz söyleşimize günümüzde insanlığın karşı karşıya kaldığı temel problemler ile bir giriş yapalım. Bu konuda neler söylemek istersiniz?

Şüphesiz insanlık pek çok sorunla, bozulmalarla sadece içinde yaşadığımız çağda yüzleşmiş değildir. Problem ilk insanın yaratılışından itibaren azalan-çoğalan bir tarzda her zaman ve her yerde var olagelmıştır. Cenab-ı Hak, ilk insan ve ilk peygamber Hz. Âdem'e cennette şu ağaca yaklaşma demiş, insan bu yasağı ihlâl ederek, ilk düşüşünü yaşamıştır. MÖ. 4000-2000 yılları arasında Güney Mezopotomya'da dünyanın bilinen en eski uygarlığı Sümerlerde "Gençlik nereye gidiyor?" diye bir tablet bulunmuştur.

Ancak bu sorun ve bozulmaların günümüzde hem nicel hem nitel anlamda modernite ile birlikte daha fazla arttığı doğrudur. Bu sebeple insanoğlu dünyada yaşanan kaos, kargaşa, kavga, koşuşturma ve yalancılık ortamından uzak kalmayı, buna karşın huzûr, güven, kardeşlik ve barış içinde yaşamayı arzulamaktadır. Mutluluğun artık para ve makam gibi dünyevî, güç ve güzellik gibi fizikî, hattâ ilim ve sanat gibi kesbî araçlarla mümkün olmadığını

idrak etmiş olmalı ki, bunlara alternatif yollar üretmektedir. Bu bağlamda huzur ve mutluluğun iç âlem ve rûhî boyutla ilintili olduğu bilinciyle birtakım oluşumlara meyletmektedir. Sözümona bu anlayış sahiplerine göre kadim dinler miâdını doldurmuş, yerine yeni modern/nevzuhûr dînî akımlar inşa edilmelidir.

Hem küresel hem yerel ölçekte yeryüzü, son yıllarda daha çok Batı ve Uzakdoğu orijinli mutluluk vaadi iddiasıyla ortaya çıkan ve pek çok kimsenin, mânâsını dahi bilmediği birtakım mistik oluşumların faaaliyetlerine sahne olmaktadır. Evrensel Kardeşlik, Mistik Gurup, NLP, Reiki, Astrolojik oluşumlar, Yoga, Meditasyon, Yüksek Bilinç, Satanizm, İnsan Potansiyeli, Sayantoloji, Biyo-Enerji, Ezoterizm, Uzay Dini, Rael Tarikatı, Theta Healing, Ruh Çağırma, Moon, Mormon, Hare Krişna, Ufoculuk, Sosyete Dini gibi pek çok oluşumu bu kategoride incelemek mümkündür.

İnsan rûhu fizik ötesi âleme büyük ilgi duymakta, oraya ulaşmak için bir kısmı astrolojiye; münecimlere, falcılara, medyumlara, bir kısmı ise okültik bilgilere; cinciliğe, ruh çağırmaya, parapsikolojiye, meditasyona ve yogaya başvurmaktadır. Bunların çoğu vücutta bulunduğu farz edilen yedi çakra (enerji merkez noktaları) üzerinde durarak insanları rahatlattıklarını iddia etmekte ve bir nevi dinin içini boşaltmaktadırlar. Bu tür kişisel gelişim odaklı hareketler din/dinler açısından problemlidir. Haddizatında yeni dini hareketler (YDH) kabilinden ortaya çıkan bu oluşumların hiçbirisi bizim kültürün malı değildir. XV. Yüzyılda Avrupa merkezli gizli bilimler tutkusu, Kilisenin de tutumu gereği bir çeşit sihirciliği özendirmiş, boş inançlarla vatandaşın kendini tatmin etme yoluna gitmiştir. Hatta bunu kendi aralarında “şarlatanlık” olarak niteleyenler bile çıkmıştır. İyice incelendiği takdirde ihtiyaç kabilinden görülen bu tür hareketleri bize ait olmayan kült ve kültürlerin kavramlarıyla değil, tasavvufun sabır, şükür, zikir, kanâat gibi ilkeleriyle telafi etmek mümkündür. Demem o ki, insanlık mekanik ve determinist anlayıştan bıkmış, rahatlamak için yeni birtakım alternatif arayış-

lar içine girmektedir. Bunu hızlandıran sebepler arasında modernizm, postmodernizm ve sekülerizm bulunmaktadır.

Modernizm

Günümüz insanının karşı karşıya ve yüzleşmek zorunda kaldığı sorunlardan birisi de popüler akımlar olsa gerek... Bu bağlamda modernizm ve postmodernizm insanı hangi şekilde görmek istiyor, bu konuyu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Kanaatimce evvela bu kelimenin kısaca geçmişine bakmak gerekir. Modernlik ile modernizm arasındaki farkı iyi bilmek icap eder. Modernizm köken itibariyle geçmişe nazaran Latince “şimdi”yi ifade eden “modernus” kelimesinden türemiştir. Bir diğer ifadeyle TDK ve diğer sözlüklerde yer aldığı şekliyle buna “çağdaş, asrî, çağıl” demek mümkündür. Modernlik ile modernizm arasındaki karışıklığı bertaraf ederek konuya girecek olursak, modernizm bir mânâda son üçyüz yıldır Avrupa’dan başlayarak bütün dünyayı etkisi altına alan ve sanayileşmenin itici gücünü oluşturan bir büyük dönüşümün adıdır. Yine modernizm, bu büyük dönüşüm sonucunda ortaya çıkan durumu kutsayan, geleneğe karşı tavır sergileyen, belli bir zihniyet biçimiyle bunu ideolojik bir aşamaya getiren söylem biçimidir. Bir başka yaklaşımla modernite veya modernizm tarihsel kökü itibariyle Rönesans ve Reform hareketlerine kadar götürülecek bir akımın adıdır.

Modernleşmenin temel özellikleri arasında rasyonelleşme, sekülerleşme, aydınlanma, bilimselleşme, sanayileşme, kentleşme, demokratikleşme, kapitalistleşme gibi bazı parametreler görüyoruz. Bu bağlamda aydınlanma, sekülerizm, kapitalizm bir ideolojidir. Modernleşme denilen şey eğer bu saydığımız ideolojilerle eşdeğer ise bunu bir mü’min olarak kabullenmek mümkün değildir. Demek istiyorum ki modernizm bir ideoloji iken, modernite bir durumdur, yaşanılan olgudur. Çağın önümüze getirdiği problemler, talepler ve çözüm önerileridir. Modernite mutlak mânâda dünyevileşme,

kişinin kendini değer yargılarından soyutlaması demek değildir. Bu nüansa dikkatinizi çekmek isterim. Modern olmak asrî olmak ise İslâm'ın bununla bir sorunu olamaz. Bu açıdan bakıldığında İslâm'ın entegrist (çağdışı, yobaz) ve anakronik (tarihe gömülmüş) bir din olarak görülmesi mümkün değildir.

Meseleye biraz daha geniş bir açıdan bakıldığında, modern Batı toplumlarının oluşumunu sağlayan temel saik XVI. Yüzyılda Avrupa'da gerçekleşen Rönesans Hareketi (Yeniden doğuş-Ba's) ve bunun doğal uzantısı Jakobin Aydınlanmacı zihniyettir. Rönesans, düşüncenin dinden tecrit edilmesi, reform ise bireyin Kiliseden özgürleşmesinin serüvenidir. XVIII. Yüzyılda istikrar sağlayan bu anlayışın başat özellikleri, varlık (ontoloji) anlayışında düalist; bilgi (epistemik) anlayışında indirgemeci, empirist (deneyci); tarih ve toplum anlayışında ilerlemeci; siyaset anlayışında seküler ve laik, tümüyle rasyonalisttir. Hâlbuki teosentrik bir ontolojiye inanmak, öldükten sonra âhîret hayatını da (eskatolojik) içine alan belli habituslar ihtiva ediyordu.

Bununla beraber modernizm tamamen kötüdür deyip tüm suçu ona yüklemek hem haksızlık hem de ucuzculuk ve sorumluktan kaçmak olur. Modernizmin insan algı ve anlayışı üzerinde olumlu yönleri olmakla birlikte, çok ağır tahribât yaptığını söylemeye çalışıyorum. Bu cümleden hareketle modernizm akla dayalı bir tasarım ve planlama dünyasıdır. O sebeple modernlik telosu demokrasi, daha fazla akıl, daha fazla eğitim, hümanizm gibi değerlerin iletilmesi de olsa yirminci yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren dünyada milyonlarca insanın ölümüne yol açmış, dünya savaşlarına, dinsel ayrımlara, soykırımlara neden olmuştur. Daha da önemlisi insanın kutsal ile ilişkisini zayıflatmış ve onu değerlerine yabancılaştırmıştır.

Hâlbuki Batı olsun Doğu olsun Antik ve Orta Çağ'da insanların inandıkları bir değerler sistemi vardı. Ancak son iki yüzyılda artan bir şekilde bu sistemlere olan inanç ve güven gittikçe zayıflamış, yerine alternatifi de konulamamıştır. Postmodern süreç bunu daha da hızlandırmış, onların altını boşaltmıştır. Bu durumda âdetâ,

modern insan çelikten kafese hapsedilen, her şeyini kaybeden, küçülüp bir başka varlık haline dönüşen Avusturya kökenli Yahüdi yazar F. Kafka'nın (ö.1924) Dönüşüm romanında sembolize edilen Gregor Samsa'yı ortaya çıkarmıştır. Fransız düşünür Foucault da (ö. 1984) modernizmde insanın öznelliğini kaybedip nesnelleştigini, pragmatizm ve baskıcı rasyonalizmin tesiriyle de sıradanlaştığını iddia eder.

Bu konuda René Guénon'un (ö. 1951) da "La Crise du Monde Moderne" dilimize "Modern Dünyanın Bunalımı" adıyla aktarılan eseri de benzer kaygıyı dile getirmektedir. Doğu-Batı ayrımının yapıldığı eserde mânevi bir zulmete mârûz kalmanın başlıca sebepleri arasında modern dünyanın dayattığı envanterler yer almaktadır. Her ne kadar baskı ve dayatmadan bahsetmiş olsak da insanların benimsemeleri de söz konusu... Peki, bu benimseyişin ve benimsediklerinden kaçma ihtiyacı hissetmelerinin ana sebepleri konusunda ne dersiniz?

Modernizm aynı zamanda aklı öncelediği için, geleneksel dini, insanın Tanrı, kutsal, âhiret vb. evrensel imgeleri tecrübe edip onu yorumlayabilmesini de imkânsız hale getirmiştir. Bu tip insan zâhire önem verip sembollerle düşünme yetisini kaybetmiş ve kutsalı anlamakta zorlanmıştır. Çünkü geline nokta da dünyanın tüm sorunlarını salt akılla çözümlemek imkân dâhilinde değildir. İnsan rasyonel düşünme yetisine sahip olmakla birlikte irrasyonelliğin de yönettiği bir varlıktır. Bir başka deyişle, insan her zaman akılla hareket etmez. Çünkü hissî unsurların salt akılla idrâki mümkün değildir. Eğer hissî unsurlar akılla idrak edilecek olsaydı, hissî güçlerin bir anlamı kalmazdı. Aksi de böyledir. Aklı mefhumlar sadece hissî güçlerle idrak edilseydi, o zaman da salt akla gerek kalmazdı.

Vâkıa, insanoglu çoğu zaman sever, âşık olur, üzülür, ağlar, acı duyar, umut ve hayal eder. Modernite bütün bunları tamamen yok etmediyse de hayli örselemiştir. Modern popüler kültür, sosyal medya, spor, müzik, moda, siyaset bir anlamda yaratılmış bir var-

lık olduğumuzu unutturma gayreti içindedir. İnsan çoğalıyor ama ne yazık ki insanlık azalıyor. Geline/getirilen aşamada din, artık modern dünyanın kurucu unsurlarından biri olarak görülüyor. Tanrı'yı yüceltmek adına onu evrenden tamamen uzaklaştırmak, metafizik ve teolojik bir hatadır. Bir diğer ifadeyle yarattığı varlık âleminden kopmuş ve giderek eserine yabancılaşmış Tanrı fikri fizikalist kozmografinin doğmasına neden olmuştur. Tanrı'nın âlemi yarattığı ama ona karışmadığını ileri süren "deizm"de buradan neşet etmiştir. Ne var ki insan Tanrı'yı dışlayınca onun yerine bu defa kendi tanrılığını ilan etmiştir.

Yani bir anlamda nesne (insan) kendini öznenin (Tanrı) konumuna yerleştirip, böylece eylemlerinin yegâne faili mi olmuştur?

Evet. Benzer durumu Yunan mitolojisinde Tanrılardan bilgiyi temsil eden ateşi çalıp insana armağan eden Promete'de görürüz. O, insanı yeryüzünde Tanrısal güce sahip kılmıştır. Bir başka ifadeyle Hz. Adem'i cennetten yeryüzüne indiren Tanrı'dan rövanş alınmış, bu defa O, yeryüzünden kovulmuştur. Yani Tanrı'yı öldürmek için gökyüzüne ok atan Nemrutlar çoğalmış, bunun yerine bilgi yeni güç sahibi olmuş, insan da tanrılaştırmıştır. Günümüz Batı mentalitesinin arka planında yatan budur.

Postmodernizm

Kelime olarak modernizm sonrası, modernizm ötesi anlamına gelen bu felsefi kavram, temelde modernizmi düşünce, ilim, sanat ve sosyal hayatın farklı alanlarında eleştiren, sorgulayan ve reddeden genel oluşumların adıdır. Modernizme reddiye olarak çıktığını ileri süren postmodernizm ise çare olmak bir yana "Ya o ya bu" demek yerine "Hem o hem bu" diyerek reddiye değil, yeni akımlar üretmiştir. Bir başka ifadeyle postmodernite, modernliğin süblime ettiği rasyonellik, bilimsellik, birlik-beraberlik, hakikat gibi kavram ve değerleri sadece abartılı bulmakla eleştirmemiş, bunların birçoğunu tahtından indirmeyi ve yerine yeni değerler koymayı

vâdetmişti. Tipik postmodern dindarın dinde aradığı aklından çok gönlünü tatmin etmek, doğru olmasından çok yararlı olmak, teolojik olmaktan çok mistik olmak, dışlayıcılıktan çok çoğulculuk, ataları taklitten çok bireysel tecrübe, yani deneyime dayalı dindarlığı yüceltmekti. Bunda kısmen başarılı olduysa da tam arzulanan başarı gerçekleşemedi.

O halde, gelinen aşamada modernizm de postmodernizm de çağdaş insanın sorunlarına çözüm getirememiştir. Bu durumda, ne modernite gibi tektipçi olmak ne de postmodernitede olduğu gibi birbirinden tamamen bağımsız adacıklar halinde çoğulculuğu savunmak doğru değildir. Asırlar önce İbnü'l-Arabî'nin tasavvuf düşüncesinde vücut bulan “Kesrette vahdet, vahdette kesret” anlayışı önemli ipuçları taşıyordu. Bu durumda doğru olan, modernite karşısında kesreti, postmodernite karşısında bu kesretin temelinde olan vahdeti savunmaktır..

Postmodern anlayışlar her şeyi kendi yararı için yapmak gibi bir tür kibir (gizli benlik) oluşturuyor hepimizde. Kişisel gelişim odaklı yöntemler de bize hep aynı şeyi emrediyor: “Kazı kazan”.

Doğru. Modern çağın veya modernizmin aydınlanmacı, akılcı, Tanrı karşısında bireyselciliği öneren edepten yoksun kişilikler ya narsist (özsever) ya da nihilisttir (her şeyi anlamsız/değersiz bulan, hiççi). Her ikisi de kişilik bozukluğudur. Bu, aslında küresel dünyanın en büyük sorunudur. Özü itibariyle nihilizm, metafizik, ahlâkî güç ve kuvvetleri yok sayan, mevcut olan güçlere, değerlere ve düzene karşı çıkan bir anlayıştır. Bunun alternatifi ise sâbitelere sahip çıkmaktır. Yine bu tipoloji ya sadist ya da hedonist hazcı ve hayatın amacını zevk almakta görenlerdir. Yani bireyci, hazcı, sekülerist, agnostik, materyalist ve spiritist. Keza bunların âmentüsü olan haz, kendisine “niçin” sorusunun sorulamadığı bir şeydir. Hazzın, eğlencenin “çünkü”sü yoktur. Onlara göre hazzın tatmini için gerekli olan her şey mübahtır ve tüketilmesi gereken bir şeydir. Modernizm girdabına maruz kalan insan sâbiteyi kaybetmiş, bu

defa kaybettiği şeyin yerine değişkenliği merkezine almıştır. Şüphesiz modern çağın getirdiği kriz hali yalnızca bunlardan ibaret değildir. Sekülerizm işin bir diğer ana boyutunu teşkil eder.

Sekülerizm

Seküler kelimesi dünyevî, cismânî, laik anlamına gelse de, bir düşünce ve yaşam tarzı olarak dünyevîlik, eski tabirle dehrîyyûn demektir. Daha anlaşılır haliyle, sekülerizm (dünyevîleşme); kısaca bilinç, zihniyet ve fiiliyat planında dünyaya bağlanma, dünyalık şeyleri tercih etme temâyülüdür. Esasen sekülerizm, insanın dünya-ahiret dengesinden çıkıp gelip geçici olan dünyaya, eşyaya, mala-mülke, madde ve kapitale olması ve normal nasiplenmesi gerekenden daha fazla meyletme sürecidir. Şüphesiz insan doğası itibariyle madde ve madde olmayanla irtibatlı bir varlıktır. Dolayısıyla beden ve ruhtan müteşekkil her insanın bahse konu boyutlarının doyurulmaya ve tatmin edilmeye ihtiyacı vardır. Karın açlığı kadar gönül açlığı da insanı hükmü altına alabilecek güce sahiptir.

Sizin bu ifadelerinizden modernizm-postmodernizm ve sekülerizmin insanları yeni bir takım arayışlara sevk ettiğini anlıyorum. Öyleyse bu yeni arayış hangi istikâmete evrilecektir?

Wittgenstein insanların arzu ve isteklerinin bilim tarafından tatmin edilemeyeşinden yola çıkarak onların mistik akımlara yöneldiğini iddia etmektedir. Tüm olanaklı bilimsel sorular yanıtlansa bile insan, sorununa hâlâ hiç dokunulmadığı hissine kapılmaktadır. Doğrudur, kişi sahip olduğu kadîm dini kaybetmekle, varlığın müteâl (aşkın) boyutuyla olan somut bağını da koparmaktadır. Bu kayıp aynı zamanda ona rûhun gereksinmelerine yanıt vermeyen bir evrende yapayalnız ve yurtsuz-barksız kaldığı hissini de verecektir. Koyu Katolik Kierkegard da benzer düşünceye sahiptir. O da kendisinin ve diğer insanların umutsuzluğunun varlığını aşkın boyutla ilişkisini kesmekte aramaktadır. Demek istediğim o ki göklerle irtibatını koparan insanlık aşağıda huzur bulamamıştır.

Bazı ilim adamları içinde bulunduğumuz çağı “hakikat sonrası-post-truth” şeklinde adlandırmaktadır. Dünün modern insanı Descartes (ö. 1650) ile ifadesini bulan “Düşünüyorum, o halde varım” cümlesini motto halinde söylerken, çağımızın insanı “Zannediyorum, o halde haklıyım” iddiasının peşinde koşmaktadır. Yani insanlar gelinen bu noktada gerçeğin değil, algının önemli olduğunu düşünmekte, ne olduğundan ziyâde nasıl görüldüğü ile değerlendirilmekte ve buna göre hareket etmektedir. İnsanın düş-tüğü sefil dereke, ne hazîn ki kendi arkesini inkârdır. Fıtratı yarat-cısını ararken, o, kendisini putlaştırmaktadır.

Yine bilim ve teknolojinin, iletişim ve ulaşımın karanlık boyut-ları çağdaş insanın gözüne daha cazip ve ışıltılı görünmüş, gittikçe küçülen bir o denli kendisine yabancılaşan insan, böylece gerçek-likle irtibatını azaltmış, Allâh’a, dine, kutsala sırtını dönerek yeni bir arayışa yeni bir aşamaya intikal etmiştir. Çünkü insanın doğa-sında mündemîç inanma ihtiyacını teknolojinin köksüz tesellisi tatmin edememiştir.

Bu durumda insanlığın bu kötü gidişatı karşısında her ilim/bilim kendince mâkûl, uygulanabilir bazı çözümler üretmekte ve teklifler sunmaktadır. Şüphesiz evvelemirde bir ahlâk mektebi olan tasavvufun da çağımıza birtakım teklifleri vardır. Tasavvuf bize ileride biraz daha detayına gireceğimiz içimizdeki mevcut putları ortadan kaldırmanın ilk adım olduğunu öğretir. En büyük put egomuzdur. Zihnimizde ve kalbimizde yonttuğumuz, hepsi nefis denen büyük putun etrafında toplanmış başkaca putlar vardır. O halde, bahse mevzû putları yok etmeden, kalbin islâhı, rûhun arın-ması mümkün gözükmeyecek ve insan rahat yüzü göremeyecektir.

Özetleyecek olursak efendim..?

Ben burada modernizm, postmodernizm, sekülerizm, rasyona-lizm gibi bazılarını zikrettiğim “izm”lerden bahisle bu tür akımla-rı kınayarak ve kötüleyerek bir yere varılacağına inananlardan değilim. Bütün bunlar bizim içinde bulunduğumuz problemlerin

yegâne sebebi olarak da gösterilemez. Sadece modernizm, sekülerizm veya bir başkasını kendi zaviyemizden yorumlamaya ve bir durum tespiti yapmaya çalıştık. Suyu tersine akıtmanın, Donkişot misali bunlara kılıç kaldırmanın bir anlamı yoktur. Neticede hepimiz içinde yaşadığımız bu zamanın/bu dünyanın çocuklarıyız. Bugün adları böyle olan akım ve ideolojilerin yarın adları daha farklı olabilir. Bir başka ifadeyle geçmiş i daima överek, öykünerek, kutsayarak veya idealize ederek, günümüzü ise yererek ve kötüleyerek bir yere varmak mümkün değildir. Bu, acizliktir. Aynı zamanda belki de bunların yaşanması karşı konulamaz bir takdirdir. Öyleyse yapılması gereken şey: Bilgi, tecrübe ve bize ait medeniyet ve değerleri bugünün dünyasına adapte edebilmek, çözümü eskide arayarak değil, elimizdeki mevcut birikimi önümüze koyarak günün sorunlarını çözmeye çalışmaktır. Bir başka ifadeyle, günümüz insanının ruhunu kaybetmeden modern hayata adaptasyonunu sağlamaktır. Suyu tersine akıtmak ne derece imkânsız ise, akıntıya kürek çekmek de o denli absürddür.

Keza bu noktada geçmiş e dair bilgi ve kurumlarımızı sürekli gözümüzde büyütme onlara mutlak kutsiyet atfetmek de sağlıklı bir yol değildir. Hilâfet, siyâset, tarih, bilgi, dil, gelenek, tasavvuf, tekke, medreseyi hep kusursuz görmek hem makul değil, hem de realiteye uygun düşmez. Şüphesiz geçmiş i bizim hafızamızdır, övünç kaynağımızdır. Bu baptan olmak üzere eğer üzerinde konuştuğumuz tasavvuf Peygamberi ahlakın, zühdi bir yaşam tarzının bir anlamda kurumsallaşmış hali ise -ki öyledir-bütün bunları kutsayarak ve ona dokunulmazlık addederek değil, insanlığın iyiyi, doğruyu, haklıyı, güzeli yeniden bulmasında bir vasıta/vesîle kabilinden görüp buna göre bir yol haritası çizmemiz gerekir. Tasavvuf ya da başka ilimler son tahlilde dinin aslı ve esası kabilinden görülemez. Bunların her biri dinî olabilir ama bizatihi “din” değildir. Bu gerçeği aklımızdan çıkarmayarak hareket etmek zorundayız.

Tasavvufa Duyulan İhtiyaca Genel Bakış

Sayın hocam, buraya kadar genel bir giriş ve durum tespiti yaptınız. Şimdi izninizle “Tasavvuf günümüz insanına yani bize ne söyler?” sorusuna altyapı oluşturma maksadına matuf şunu sormak istiyorum: Tasavvufa duyulan ihtiyacı doğuran etmenler nelerdir?

Gerek birey gerekse toplumsal bağlamda insanlar sıkıntılı bir hadiseyle baş başa kaldıklarında yüce bir güce dayanma ve oradan destek alma ihtiyacı hissetmektedir. Böyle bir anlayış ve ihtiyaç sadece Müslümanlar için değil, hattâ kendini gelişmiş sayan Avrupa ve ABD’de yaşayan başta Hristiyanlar olmak üzere her din mensubu kişiler için de geçerlidir. Nitekim felaket (katastrof) olarak algılanan olayların hemen akabinde kiliselere giden Amerikalıların sayısında önemli bir artış olmakta, bu noktada gidilen kiliselerin birçoğu da herhangi bir azîze nispet edilmektedir. İslâm dünyasında tarihte Moğol istilasından sonra Anadolu’da yaşanan pek çok sosyal çalkantılarda insanlar velî ve erenlerin manevî güçlerinden yararlanmak için türbe, tekke ve dergâhlara akın etmişlerdir.

Yaşadığımız modern dünya, özellikle son yüzyılda insanı tek yönlü algılayan ve bütün mesaisini buna harcayan farklı bir akımla yüzleşmiştir. Bu yeni akımın adı “rasyonalizm”dir. Burada “müspet ilim”, her şeyin miyarı olmuş ve ilim, bilgi sorununun çok ötesinde, âdeta bir hayat felsefesi hâline getirilmiştir.

Doğrusu günümüzde etik ile estetiği kaynaştıran, ilimle îmanı uzlaştıran, îmar ve irfânı bir arada tutan, vahdette kesreti, kesrette vahdeti gören bilge kişilere ihtiyaç duyulmaktadır. Akl-ı selîmin inşâ ettiği düzen, kalb-i selîmin beslediği ruh ve mâneviyât dünyası ve nihâyet zevk-i selîmin kurduğu estetik tasavvura daha çok ihtiyaç duyulduğu bir zamanda yaşıyoruz.

Bugün Batının; medeniyet adına söyleyecek sözü tükeniyor. Eğer böyle giderse Friedman’ın kehaneti tutacağa benzemektedir: “Modernist kültür ve modernist dünya sistemi bir bunalıma girmiş bulunmaktadır. Bu kriz Batı medeniyetinin inişe geçmesine işaret

etmektedir.” Bir başka Batılı Fransız düşünür J. Baudrillard: “Batı hegemonyasına direnebilecek tek güç İslâm” kaldı demektedir.

Benzer düşünce Gellner’e aittir. “Gellner’le İslâm ve Türkiye Üzerine Kısa Bir Sohbet” başlığı altında yapılan söyleşide, şöyle bir soru yöneltilmiştir: “Postmodernism, Reason and Religion (1992) isimli eserinizde Orta Çağ’da etkin olarak varolan dört büyük din arasından yalnızca İslâm’ın çağdaş dünyada özünden bir şey kaybetmeden varolmayı sürdürceğini söylüyorsunuz. Bunu da İslâm’ın içindeki moderniteyle uyushabilir yüksek kültürün modernleşmeyle kaçınılmaz yükselişine bağlıyorsunuz. Bu tezinizi İslâmî canlanışın büyük ölçüde tarikatlar yoluyla vukû bulduğu Türkiye için ne ölçüde söyleyebilirsiniz? Gellner: Türkiye’de heteredoks çevre, folk İslâm’ı diğerine karşı daha hoşgörölü ve esnek bir yapıya sahiptir. Sanırım yine öyledir... Ben modern dünyaya özünden bir şeyler taşıyarak getirip sunma şansına sahip olan tek dinin İslâm olduğu kanâatindeyim... Bazı Müslümanlar Protestanlığın izlediği seyri izleyerek sekülerleşse bile genel eğilim İslâm’ı daha canlı tutma yönündedir.”

Şahsî düşüncem İslâm dünyası olarak ahlâk konusunda insanlığın idrâkine söyleyecek çok sözümüz var, ancak o sözleri söylemeye fazla bir yüzümüz yok. Bu, âdetâ müşterisi olmayan malın rahmet tüccarının elinde kalmasına benzemektedir. Bu durumda bizim evimizin içini düzene sokup kapıyı kilitli tutmamız bir anlam ifade etmiyor. Sokaktan geçen biri evin içini değil kapının kilitli olmasını görür. Hâlbuki inandığımız Peygamber, güzel ahlâkı tamamlamak için gönderilmişti: “Allahümme hassente halkî fehas-sin hulukî” (Müsned, I/403). Yarabbi yaratılışımı güzel yaptığın gibi ahlâkımı da güzelleştir. Buna göre Müslüman bırakınız gayri ahlâkî tavırlar sergilemeyi doğrusu var olan ahlâktan bir kademe daha üstün olmalıdır.

Siz tasavvufa duyulan ihtiyacı Kur’ân merkezli delillerle açıklamaya çalışıyorsunuz?

Evet. Bildiğiniz gibi Kur’ân’ın ilk sûresi Fâtiha’da namaz kılar-ken bir Müslüman olarak her gün bize kırk defa tekrar ettirilen bir duâ var: “Ya Rabbi bizi doğru yola ilet!” Merak sahibi insan soruyor: Nedir bu dosdoğru yol? Bu yol kimlerin yoludur? Bu yola nasıl girilecektir? Çünkü âdemoğlu hiçbir şey bilmeden dünyaya gelen ümmî bir varlıktır. (İnsan, 1) Soracak, sorgulayacak ve öğrenecektir. Bilmediği bir şeyi “bir bilene” danışacaktır. Bu defa bir bilen kimdir ve bunlar arasında tasavvuf öğretmenleri yok mudur? Yine Kitapta “mukarrebûn”lar, yani Allah’ın yakınlığını kazananlar var. Kimdir bunlar?

Tasavvuf öğretmenleri bu noktada kendi istek ve arzularıyla dergâhın kapısından giren tâlîplilerine ilk ders olarak “az yemeyi, az uyumayı, az konuşmayı” (killet-i taam, killet-i menam ve killet-i kelim) öğütlerler. Böylece bir tür kendilerini riyâzete (eğitim) alıştırmalarını şart koşarlar. Bu eğitim sadece bedenle değil, aynı zamanda ruhla yapılmalıdır.

Kur’ân kibir, hırs, haset, fesat, ucb, riyâ, doyumsuzluk, kin gibi daha pek çok kalp hastalıklarından bahseder ve kalbin bunlardan arındırılmasını ister. Egoizmin arttığı, kibrin/enâniyetin boy gösterdiği, başkasını küçük görüp hep kendisini haklı çıkarma gayretlerinin bol olduğu dünyamızda bu hastalıktan nasıl kurtulacaktır sorusu insanı meşgul etmektedir. Üstelik Kur’ân sadece bunlardan birisi olan kin için mü’minlere özel bir duâ telkin ediyor: “Ya Rabbi! Kalbimizde mü’minler için kin bırakma” . (Haşr, 6)

Modern insanın içine düştüğü bir diğer mânevî hastalık ego şişmesidir. Acaba bu neyin nesidir? Son tahlilde kişi Yûnus’un dediği gibi, “Bir avuç toprak, biraz da suyum ben, Neyimle övün-yim, işte buyum ben” değil midir? Tasavvufta ego ile mücadele etmeye nefis muhâsebesi/özeleştirisi yapma ve kendinle hesaplaşma denilebilir. İnsan hiç bu kadar narsist, mütekebbir (megalomanik) olmamıştı. Modernizmle birlikte çok kibirlendi. Hâlbuki sûfiler, “ilim arttıkça alçakgönüllülük de artar” diyerek ilim ile tevâzu

arasında bir yakınlık kurarlardı. Einstein: “İlim arttıkça ego azalır, ego şiştikçe ilim azalır” diyerek aynı konuya temas eder.

Modern ulemâ için en büyük âfet şöhret ve itibar sarhoşluğu, benlik ve kibir körlüğü ve yanılmazlık yanılıgsıdır. İşini kendisine nimet değil de kendisini işine nimet görenler, kendilerinin vazgeçilmez ve eşsiz olduğuna inananacak kadar kibir, ego ve enaniyet sahipleri yanlış yoldadır. Hâlbuki mezarlıklar bu tür kendilerini vazgeçilmez sananlarla doludur.

Kibirli tavra panzehir olan alçakgönüllülük noktasında irfan ehli kitaplarının sonuna genelde, “Ketebehu’l- fakîr el-hakîr kesîrû’z-zenb ve taksîrû’l- hamd” ibâresiyle acziyetlerini beyan ederlerdi. Harraz, “Ben” demek Allah’a mahsus bir ayrıcalıktır. Ve başka her kim “ben” derse hakîki bilgiye kapalı olur. O nedenle bu zatlar “ben” yerine “bendeniz” demeyi uygun görür, ben demenin şeytan işi olduğuna inanırlardı. (Sad, 76; Araf, 12) Yanlışlıkla ben demişlerse tevbe bağlamında “Benliğime lânet” derlerdi. İlim ehlindeki enâniyet/kibir zemmi için Nâbî (ö. 1124/1712) “İlim bir lücce-i bî-sâhildir/Anda âlim geçinen câhildir” demiştir. İmâm Mâlik (ö. 179/795), kendisine yöneltilen kırk sekiz sorunun otuz iki tanesine, Hanefî Ebû Yûsuf (ö. 182/798), kadılığı esnasında kendisine yöneltilen kırk sorunun otuz altı tanesine “bilmiyorum” cevabını vermiştir. “Kişi noksanını bilmek gibi irfân olmaz” sözü tasavvufun önemli aforizmalarından biridir. Mütevazı tavrın Türkçesi alçakgönüllülük kavramında yer alan “alçak” kelimesine takılıp kalanlar ne yzaık ki “gönül” kelimesiyle meşgul olmaya vakit bulamadılar. Hâlbuki burada önemli olan ve vurgulanmak istenen alçak değil gönüldür.

Günümüz modern insanı elindeki maddî imkânlarla yetinemezken, mânevî imkânların azlığı konusunda bir yetersizlik hissetmemekte ve tabir yerindeyse elinde olanla iktifa ederek buna razı olmaktadır. Mânevî zenginlik günümüz insanı için eksikliği hissedilen bir şey olmaktan çoktan çıkmıştır. Hikmet, hakikat ve tecrübe modern insan için hiçbir şey ifade etmiyor. Yine bu bağlamda

günümüz modern insanının başbaşa kaldığı en büyük tehlikelerden biri bilgi ve ahlak açısından kendini yeterli görüp başka bir şeye ihtiyaç hissetmemesi ve kendisine yapılacak katkıyı da kabule açık olmamasıdır.

Günümüzün bir diğer hastalığı para-pul, şan-şöhret ve makam-mansıp, menfaat peşinde koşmaktır. Şüphesiz bunlar eskiden yokmu idi? Vardı, ancak hiç bu kadar fazla olmamıştı. Materyalizm, kapitalizm ve sekülerizm, hedonizm, narsizm, akla hemen hemen ne kadar “izm” geliyorsa bunların pek çoğu modern insanın dünyasını perişan etmiştir.

Çağdaş insanın bir diğer sıkıntısı isyankârlık ve hazımsızlıktır. Hız ve hazzın (Hedonizm) egemen olduğu bir dünyada yaşıyoruz. Haz insanın doğasında yok mudur? Vardır elbette. Sadettin Ökten insanda üç tür hazzın bulunduğunu söyler: Zihin hazzı (felsefe-matematik); ruh hazzı (tasavvuf, zikir); beden hazzı (yeme-içme, eğlenme). Galiba günümüzde bu sıralama tersine çevrildi.

Modern insanın büyük sıkıntılarından biri de sabırsızlıktır. Evrenin doğası üzüntüyle sevincin, darlıkla bolluğun, yoklukla varlığın, acı ile tatlının müşterek seyrettiği esasına dayanır. Müslüman büyük bir sıkıntı, yani celâli bir tecellî ile karşılaştığında içinde bir cemâlî tecellînin olduğuna inanır ve sabreder. Böyle olursa o kişi hayata karamsar değil, ümitvâr bir çerçeveden bakar ve olup bitende bir hayır arar. Kadere teslim olursa kederden emin olur. Buna karşın bir cemâlî tecellî ile yüzleştğinde şımarmaz, dengeli hareket eder ve neticede şükreder. Kur’ânî bakış açısı bunu gerekli kılar.

Modern çağın bir diğer hastalığı hep birileri tarafından övül-meyi istemektir. Kimse eleştirilmekten, yanlışlarını dinlemekten, gözünün üstünde kaşın var demekten hoşlanmıyor. Hâlbuki tasavvuf terbiyesinde yapılması gereken kişinin övülmeyi de yerilmeyi de aynı oranda kabul etmesi ve normal karşılamasıdır.

Bu tespitlerin bir kısmı günümüz tasavvuf akademisyeni Mustafa Kara tarafından dile getirilmiş, bizim de onayladığımız görüşlerdir. İşte tasavvuf ve onun samîmî üstatları bütün bunları teşhis ve tespitle çözüm arama temâyülündedir. Dertleri daha dindar bir kul, daha iyi bir vatandaş yetiştirmektir. Sözlerimizin ilerleyen kısımlarında yeri geldikçe hem zaaflarımıza hem de bu sorunların çözümüne yönelik bazı tavsiyelerde bulunmaya devam edeceğiz. Sanırım sizin bu sorunuzla tasavvufa duyulan ihtiyaca kendi zaviyemizden genel bir çerçeve çizmiş olduk.